

Tîm y Fframwaith Datblygu Cenedlaethol
Y Gangen Polisi Cynllunio
Llywodraeth Cymru
Parc Cathays
Caerdydd
CF10 3NQ

ffdc@llyw.cymru

15/11/2019

Annwyl Gyfaill,

Ymgynghoriad ar y Fframwaith Datblygu Cenedlaethol drafft

Diolch am y cyfle i ymateb i'r ymgynghoriad ar y *Fframwaith Datblygu Cenedlaethol* drafft. Mae fy sylwadau yn canolbwyntio ar faterion yn ymwneud â'r Gymraeg. Cefnogaf nifer o agweddau'r ddogfen hon a hoffwn hefyd dynnu eich sylw at rai elfennau y gellid eu mireinio.

Ymhlith yr agweddau cadarnhaol mae'r bwriadau canlynol a nodir yn y Fframwaith:

- sicrhau ffyniant y Gymraeg a chefnogi cynnydd yn nifer y siaradwyr
- rheoli gwaith datblygu er mwyn gwarchod y Gymraeg fel iaith gymunedol
- cysylltu datblygu cynaliadwy â'r Gymraeg, cymunedau a'r economi

Mae'r canlynol ymhlith y materion y mae angen sylw pellach arnynt:

- sut y dylid rheoli gwaith datblygu er mwyn gwarchod y Gymraeg ac ehangu cyfleoedd i'w defnyddio yn lleol ac yn genedlaethol
- y cysylltiad rhwng addysg a datblygu, gan gynnwys Cynlluniau Strategol y Gymraeg mewn Addysg awdurdodau lleol
- pwysigrwydd rhai siroedd ac ardaloedd i hyfywedd y Gymraeg a photensial cydweithio rhyngddynt fel cadarnleoedd y Gymraeg
- arwyddocâd, i'r Fframwaith cyfan, y datganiad fod y Gymraeg yn iaith fyw a siaredir ym mhob rhan o Gymru

Comisiynydd y Gymraeg
Siambrau'r Farchnad
5-7 Heol Eglwys Fair
Caerdydd CF10 1AT

0345 6033 221
post@comisiynyddygyymraeg.cymru
Croesewir gohebiaeth yn y Gymraeg a'r Saesneg

comisiynyddygyymraeg.cymru

Welsh Language Commissioner
Market Chambers
5-7 St Mary Street
Cardiff CF10 1AT

0345 6033 221
post@welshlanguagecommissioner.wales
Correspondence welcomed in Welsh and English

welshlanguagecommissioner.wales

- y cysylltiad rhwng datblygu a'r safonau llunio polisi a'r safonau hybu a osodir ar awdurdodau lleol trwy Fesur y Gymraeg (Cymru) 2011

Lleoedd lle mae'r iaith Gymraeg yn ffynnu

Croesawaf y ffaith bod Canlyniadau'r Fframwaith yn cynnwys amcan i ddatblygu "Cymru lle mae pobl yn byw mewn lleoedd lle mae'r iaith Gymraeg yn ffynnu" (Canlyniad 4). Mae'r Canlyniad hwn yn cefnogi nod Llywodraeth Cymru o sicrhau miliwn o siaradwyr Cymraeg yng Nghymru erbyn 2050. Nodir bod y Fframwaith hefyd yn cefnogi'r targed o gynnydd o 10% yn y ganran o bobl sy'n siarad Cymraeg bob dydd erbyn 2050. Targedau o strategaeth *Cymraeg 2050* y Llywodraeth yw'r rhain ac fe'ch anogaf i gyfeirio'n uniongyrchol at y strategaeth hon ac ymgorffori ei themâu a'i hamcanion yn y Fframwaith.

Noda Canlyniad 4 y canlynol: "Os mai'r Gymraeg yw iaith bob dydd y gymuned, caiff gwaith datblygu ei reoli er mwyn sicrhau bod swyddi a chartrefi ar gael fel y gall yr iaith barhau'n ganolog i hunaniaeth y cymunedau hynny. Mewn mannau eraill bydd awdurdodau addysg yn arwain ar ddatblygu'r seilwaith i alluogi yr iaith ddatblygu fel rhan naturiol, ffyniannus o gymunedau." Cefnogaf y cyntaf o'r amcanion hyn ond pryderaf ei fod yn awgrymu na reolir gwaith datblygu mewn modd sy'n cefnogi'r Gymraeg oni bai am yr ardaloedd hynny lle mae'r Gymraeg yn iaith bob dydd. Dylai'r Fframwaith fanylu nid yn unig ar sut y dylid rheoli gwaith datblygu er mwyn gwarchod y Gymraeg ac ehangu cyfleoedd i'w defnyddio, ond sut y dylid ei wneud ym mhob rhan o'r wlad. Yn achos yr ail amcan, rwyf o'r farn y dylid manylu ar yr hyn a ddisgwylir gan awdurdodau addysg.

Dylai'r Fframwaith amlygu'r cysylltiad rhwng dyletswyddau awdurdodau lleol o ran datblygu a'u Cynlluniau Strategol y Gymraeg mewn Addysg. Ymatebais ym mis Awst eleni i ymgynghoriad y Llywodraeth ar y Llawlyfr Cynlluniau Datblygu Drafft (Argraffiad 3). Yn yr ymateb hwnnw, nodais fod y Llywodraeth, yn ei Rheoliadau Drafft ar gyfer Cynlluniau Strategol Cymraeg mewn Addysg a gyhoeddwyd ar 30 Mai 2019, yn mynegi dymuniad i awdurdodau lleol ddangos ymrwymiad i dargedau *Cymraeg 2050*. Argymhellais y dylai awdurdodau lleol ystyried hyn wrth lunio cynlluniau tymor hir ar gyfer datblygu eu hardaloedd lleol. Dylai'r Fframwaith gyfeirio at y cysylltiad rhwng addysg a datblygu, yng nghyd-destun y gymuned a'r economi, o ystyried eu pwysigrwydd o fewn themâu *Cymraeg 2050*.

Strategaeth Ofodol y Fframwaith

Cymeradwyaf y gefnogaeth yn strategaeth ofodol y Fframwaith i ddatblygu cynaliadwy a'r cysylltiad a wneir â'r Gymraeg, cymunedau a'r economi. Nodaf fod hyn yn adlewyrchu argymhelliad a wneir yn *Cymraeg 2050*, sef: "Dylai'r system cynllunio defnydd tir gyfrannu at hyfywedd y Gymraeg trwy greu amodau addas i gymunedau cynaliadwy ffynnu." Cyfeiriais at yr egwyddor hon yn fy ymateb i'r ymgynghoriad ar y Llawlyfr Cynlluniau

Datblygu Drafft (Argraffiad 3) ac mae'n parhau yn ddilys yng nghyswllt y Fframwaith hwn. Yn gysylltiedig â hyn, tanlinellais bwysigrwydd cynllunio ieithyddol er mwyn sicrhau cynaliadwyedd cymunedau Cymraeg gwledig yn fy ymateb ym mis Hydref 2019 i ymgynghoriad y Llywodraeth ar *Ffermio Cynaliadwy a'n Tir*¹ drwy ddweud:

“Yn ei hanfod felly dylai cynllunio ieithyddol er mwyn i gymunedau Cymraeg gwledig fod yn gynaliadwy fod yn rhan greiddiol o gynlluniau a pholisïau Llywodraeth Cymru ar gyfer dyfodol amaethu yng Nghymru.”

Dylwn bwysleisio fod y sylwadau hynny yn gwbl berthnasol i'r ymgynghoriad hwn yn ogystal.

Canolfannau rhanbarthol

Rhestrau'r Fframwaith nifer o ganolfannau rhanbarthol a ystyrir yn bwysig. Nodir y dylent, drwy bolisïau penodol mewn Cynlluniau Datblygu Strategol a Lleol, gadw a gwella'r sail gwasanaethau masnachol a chyhoeddus sy'n eu gwneud yn ganolbwyntiau yn eu hardaloedd. Yn eu plith mae Caerfyrddin, Aberystwyth a Chaernarfon. Mae'r trefi hyn yn ganolbwyntiau i siroedd Caerfyrddin, Ceredigion a Gwynedd, tair o'r siroedd sydd â'r canrannau uchaf o siaradwyr Cymraeg yng Nghymru (43.9% – 65.4%), yn ôl ffigurau Cyfrifiad 2011. Dylai'r Fframwaith dynnu sylw at y ffaith hon, yng nghyd-destun ei ymrwymadau i'r Gymraeg. Dylid hefyd sicrhau nad yw'r Fframwaith, trwy bwysleisio'r canolfannau hyn, yn tanseilio canolfannau eraill yn yr un rhanbarthau na chymunedau llai eu poblogaeth yn yr ardaloedd hynny. O ystyried y pwysau ar wasanaethau mewn ardaloedd gwledig, gan gynnwys addysg a thrafnidiaeth gyhoeddus, dylid gochel rhag canoli adnoddau mewn canolfannau nad ydynt o fewn cyrraedd hawdd i bawb a thrwy hynny danseilio hyfywedd cymunedau llai.

Ynys Môn yw'r unig sir arall lle mae canran y siaradwyr Cymraeg o fewn yr un ystod â'r tair sir uchod. Cyfeirir at Ynys Môn yng nghyd-destun datblygu porthladd Caergybi ac ynni newydd, i sicrhau twf a chefnogi cymunedau lleol a rhanbarthol. Unwaith eto, yng nghyd-destun ymrwymadau'r Fframwaith i'r Gymraeg, dylid tynnu sylw at y ffaith mai yn y sir hon

1

<http://www.comisiynyddygybraeg.cymru/Cymraeg/Rhestr%20Cyhoeddiadau/20190712%20LL%20C%20Ffermio%20cynhaliadwy%20an%20Tir.pdf>

Comisiynydd y Gymraeg
Siambrau'r Farchnad
5-7 Heol Eglwys Fair
Caerdydd CF10 1AT

0345 6033 221
post@comisiynyddygybraeg.cymru
Croesewir gohebiaeth yn y Gymraeg a'r Saesneg

comisiynyddygybraeg.cymru

Welsh Language Commissioner
Market Chambers
5-7 St Mary Street
Cardiff CF10 1AT

0345 6033 221
post@welshlanguagecommissioner.wales
Correspondence welcomed in Welsh and English

welshlanguagecommissioner.wales

Comisiynydd y
Gymraeg
Welsh Language
Commissioner

y mae un o'r canrannau uchaf o siaradwyr Cymraeg yng Nghymru. Dylid nodi hefyd bod cydweithio rhyngranbarthol yn bwysig o safbwynt y Gymraeg. Ni ddylid cyfyngu ar unrhyw gydweithio rhwng awdurdodau lleol er lles yr iaith, yn arbennig rhwng siroedd lle mae niferoedd arwyddocaol o siaradwyr Cymraeg. Un enghraifft o gydweithio o'r fath, wrth gwrs, yw cynllun Arfor.

Dylid pwysleisio hefyd fod y nod o sicrhau miliwn o siaradwyr Cymraeg yn un sy'n berthnasol i Gymru gyfan. Croesawaf y ffaith y gwneir datganiad, yn achos pob rhanbarth, y dylai cynlluniau datblygu ystyried y gydberthynas rhwng tai, trafnidiaeth, twf economaidd a'r Gymraeg. Dylid ychwanegu addysg at y rhestr hon, am y rhesymau a amlinellais uchod. Yn achos rhanbarth Canolbarth a De-orllewin Cymru, cyfeirir yn benodol at Gynlluniau Datblygu Strategol a Lleol. Fe'ch anogaf i gyfeirio at y ddau fath o gynllun yn achos y rhanbarthau eraill hefyd, er mwyn sicrhau cysondeb. Am yr un rheswm, dylid cynnwys cyfeiriad at y Gymraeg yn y ffeithlun a geir ar ddechrau pob adran am ranbarth unigol yn y Fframwaith. Er y cynhwysir y niferoedd ar gyfer pob rhanbarth yn nhestun Pennod 2, yn achos y ffeithluniau dim ond yn un rhanbarth Gogledd Cymru y cyfeirir at nifer y siaradwyr Gymraeg. Dylai'r Fframwaith cyfan adlewyrchu'r datganiad ym Mhennod 2 fod y Gymraeg yn iaith fyw a siaredir ym mhob cwr o'r wlad. Croesawaf y cyfeiriad at dwf nifer y siaradwyr Cymraeg yn rhanbarth y De-ddwyrain a chredaf ei fod yn bwysig tynnu sylw awdurdodau lleol at gynnydd o'r math.

Safonau'r Gymraeg

Awgrymaf bod y Fframwaith yn cyfeirio at Fesur y Gymraeg (Cymru) 2011 a'r safonau sy'n deillio ohono, sy'n gosod dyletswyddau ar awdurdodau lleol o safbwynt y Gymraeg. Dylid nodi bod gofyn i awdurdodau lleol lunio cynlluniau a pholisïau datblygu yng nghyd-destun y safonau. Cyfeiriaf yn benodol at y safonau llunio polisi a'r safonau hybu. Mae'r safonau llunio polisi yn ymwneud ag ystyried effeithiau penderfyniadau polisi a wneir gan sefydliadau ar y Gymraeg. Maent yn nodi, er enghraifft, wrth lunio polisi newydd neu adolygu polisi sydd eisoes yn bodoli, bod rhaid i sefydliadau ystyried pa effeithiau y byddai'r penderfyniad polisi yn eu cael ar gyfleoedd pobl i ddefnyddio'r Gymraeg, a pheidio â thrin y Gymraeg yn llai ffafriol na'r Saesneg. Maent yn gosod dyletswydd ar sefydliadau i ystyried sut i lunio polisi neu newid polisi er mwyn iddo gael effaith positif ar y Gymraeg ac er mwyn iddo beidio â chael effeithiau andwyol ar yr iaith.

Mae'r safonau hybu yn gosod dyletswydd ar sefydliadau i lunio a chyhoeddi strategaeth 5 mlynedd ar gyfer hybu'r Gymraeg a hwyluso defnyddio'r iaith, gan gynnwys targed ar gyfer cynyddu neu gynnal nifer y siaradwyr Cymraeg yn yr ardal. Mae fy swyddfa wedi cyhoeddi arweiniad ar y mater hwn, *Safonau ynghylch hybu'r Gymraeg: Strategaethau 5 mlynedd: canllaw arfer da i gynghorau sir a chynghorau bwrdeistref sirol ac awdurdodau Parciau*

*Cenedlaethol.*² Mae'r canllaw yn cyfeirio at y themâu sy'n sail i strategaethau cryf, gan gynnwys rhai o agweddau amlwg cynllunio, sef cymunedau a'r economi. Cyfeiriais at y safonau hyn yn fy ymateb i'r ymgynghoriad ar y Llawlyfr Cynlluniau Datblygu Drafft (Argraffiad 3). Dylai'r Fframwaith gyfeirio at y strategaethau hyn yng nghyd-destun ei gefnogaeth i amcanion *Cymraeg 2050* ac yng nghyd-destun Cynlluniau Strategol y Gymraeg mewn Addysg a drafodir uchod. Dylwn nodi yn ogystal bod ansicrwydd am union atebolrwydd democrataidd a llywodraethiant nifer o strwythurau rhanbarthol. Mae hyn yn fater o bryder o safbwynt y dyletswyddau sydd ar y rhan fwyaf o gyrff cyhoeddus Cymru i weithredu yn unol â safonau'r Gymraeg. Ni fuaswn yn dymuno i'r pwyslais ar weithio'n rhanbarthol danseilio'r dyletswyddau hyn.

Yn olaf, hoffwn ofyn am eglurder ynglŷn â'r modd y caiff gweithrediad y Fframwaith ei fonitro a sut y mesurir llwyddiant wrth anelu at y Canlyniadau a ddymunir.

Hyderaf y bydd fy sylwadau yn ddefnyddiol i chi wrth i chi lunio'r Fframwaith terfynol.

Yr eiddoch yn gywir,

Aled Roberts
Comisiynydd y Gymraeg

Copi at: Is-adran y Gymraeg, Llywodraeth Cymru

2

[http://www.comisiynyddygyymraeg.cymru/Cymraeg/Rhestr%20Cyhoeddiadau/20181031%20GC%20Safonau%20ynghylch%20hybu'r%20Gymraeg%20\(Cymraeg\)%20-%20Terfynol.pdf](http://www.comisiynyddygyymraeg.cymru/Cymraeg/Rhestr%20Cyhoeddiadau/20181031%20GC%20Safonau%20ynghylch%20hybu'r%20Gymraeg%20(Cymraeg)%20-%20Terfynol.pdf)

Comisiynydd y Gymraeg

Siambrau'r Farchnad
5-7 Heol Eglwys Fair
Caerdydd CF10 1AT

Welsh Language Commissioner

Market Chambers
5-7 St Mary Street
Cardiff CF10 1AT

0345 6033 221

post@comisiynyddygyymraeg.cymru

Croesewir gohebiaeth yn y Gymraeg a'r Saesneg

0345 6033 221

post@welshlanguagecommissioner.wales

Correspondence welcomed in Welsh and English